

૧૮૩૩

૧૮૩૩

ઘરડા કાકાનો વરઘોડો.

૨મી પ્રસિદ્ધ કરનાર

બટ કાનજી માધવજી રંધોળા,

નડીઆદ.

સત્યસાગર પ્રેસ,

સંવત ૧૯૩૬—સન ૧૯૮૩

કિંમત ત્રણ આના,

૧૬૩૩

(કવિત) મનહર.

દયાળુ અતિ હ્રદય સાજનો વધારનાર,
 દુઃખ તણે ટાળનાર યાણે સરદાર છે;
 ખરી ખૂજ જાણનાર હેતુ જન હિતકાર,
 દિસે દેવાંથી દાતાર નોંધારાં આધાર છે;
 સોભિત શુભ ભંડાર કાન્તિ રૂપ પારાવાર.
 વદું શું હું વાર વાર કાવ્યનો કોઠાર છે,
 ગંભીર ગાદો વિશેષ ભાળિયો મેં ખેસ ખેસ.
 રાજ રતનેસ આજ કવિયોનો કાર છે. ?
 ગોઠેત તણે લલાટ લીમડા લખાયાં પાટ,
 ઠીક કયો ઠાઠ માટ ટીલાટ સૌ લાખે છે;
 બૂપ ભગમાલ સૂત સારો થયો છે સપુત,
 નામ રાખ્યું રાજ પુત કાવ્ય રસ લાખે છે;
 કાવ્ય પર પ્યાર જેમ આગળ રાખેજ એમ.
 કિર્તિ પ્રસરે ન કેમ? ખરું ચિત્ત લાખે છે;
 એવા નૃપ તણું નામ ખાળાપણ રનેહ કામ,
 લધુ ગ્રંથ સાથ આમ “કાન” જોડી રાખે છે. ૨

પ્રસ્તાવના*

હુન્ટ પિતા પૈસાનો લોભ કરી ખાપડી નિર્દોષ પુત્રી છટ્કા-
વરને આપે છે. પણ અંતે શું બનશે તે પર વિચાર કરતાં નથી
આવા પ્રરૂપાને ચાખક મારવા કસાએલી કલમથી ઉત્તમ પ્રસ્ત-
કો અને ભાષણો થયાં થયાં છે. તેથી તે વિષે કહેવું એ
ખાષેલું વાગેળવા જેવું છે. તોપણ અઘાપી પર્યંત દૃષ્ટિએની
આંખ ઉઘડતી નથી માટે હજી વિશેષ વાર કહેવાની જરૂર છે.

લોભી પિતાનાં કરતબ્ય અને તે ફેરવવા પુત્રીએ કરેલી
યુક્તિ, એ વગેરે ખાખત પર ચિતાર આપવા કાઢીશ કરીછે.
પણ લંખાવવા જેવો વિષય હુંકામાં પૂરો કર્યો કારણ કે કિંમત
જૂજ થાય તેથી સ્વલ્પ ગ્રાહકોને ખરીદવા અનુકુળ પડે.

વહાલા વાંચનાર! આ નાનું પુસ્તક તમને પસંદ પડશે.
ને તેમાં તમારા તરફથી કાંઈ મદદ મળશે તો મારાં બનાવેલ
બીજાં પુસ્તકો જલદીથી દેખા દશે. એજ.

ભટ કાનજી માધવજી, રંપોળા.

-૪૪૪૪-

ઘરડા કાકાનો વરઘાડો.

પાત્ર.

સાક્ષરુથા
દયાબાઈ
જડાવ
ધરડો કાકો
ખીમો
દાજી
સુમતીચંદ

એક દોહી વાણીયા.
તેની સ્ત્રી.
તેની કુંવારી કન્યા
એક ચાકુકાર
[પરણવા તૈયાર થયેલ]
એક હુજમ
એક આખરદાર મરાઠીયા.
એક કેળવાયેલો ડગતો જીવાન

રથળ ઇંદણ પુરી.

ધરડા કાકાનો વરઘોડો.

પ્રવેશ પેહલો.

સ્થળ લાલચુરાનું ઘર.

લાલચુરા. દયાબાઈ ને જડાવ

લાલચુરા—મારી પ્રિય પત્ની ! મિત્ર મિત્ર રૂતુમાં મિત્ર મિત્ર દુઃખ વેડી હાથો ઉપરાંત હૈરાન થઈ મહા મુશીબતે જાળવી રાખેલું અમૂલ્ય રત્ન આ જે વેચવાનો વખત આવ્યો, અં ને તેનો કીમતી નાણાવટી મળી આવ્યો.

દયાબાઈ—શું તે રત્ન તો મારા કાળજીની કોર ને જીવથી પણ અધિક મારો વહાણી જડાવ ન હોય ! કેમ ! તેના સગપણનું કોઈ માથું આવ્યું છે ?

લાલચુરા—હા, ખરે તેં કેમ જાણ્યું ? એ તો પૈસાદાર પરાકર્મી પુરૂષ ધરડા કાકાના નામથી મથાહુર થયેલ છે. પૈસો તો આજ કાલ થોડી મુશ્કેલી મેળવ્યો છે. પણ એટલામાં તો એવી શાખ ખેંચી ગઈ છે કે આખા ગામમાં સૌ માથું નીચું નમાવી માલે છે. શું કન્યાનાં નશીબ ? એ નશીબનાં હવે શાં વખાણ કરવાં ! આપણે કોઈ સારું ધર મળે તો વેવિથાળ કરવાનું ધારતા હતા. એટલામાં અનાયાસે આવી મળ્યું ધ-અર ધારે તે સારા માટેજ.

દયાબાઈ—પૈસાદાર એતો ઠીક, પણ વિદ્વાતામાં શું વખાં-
સ્યા લાયક છે તે વણિયો. ત્યાં ઉમર કેટલી છે તે કહો.

લાલચુરા—અરે! એક બાપ કરતાં વધારેનો ઇસ્ટેલ સં-
ભળાય છે. ને ઉમર તો કાંઈ મોટી નથી. છોડી કરતાં સહેજ
વસ્ત્ર વધારે હશે. પણ એ તો શાસ્ત્રનો લેખ છે કે “કન્યા
કરતાં વર પાંચ વર્ષે મોટો જૂનો” ત્યારે ધારવા પ્રમાણે ઘણુંજ
સારું છે. વળી ઉકરડીને વધતાં વાર થી?

દયાબાઈ—વાર. ઉમર કેટલી છે તે તમે નહીં કહેતા નથી,
તેમજ એ શું વિદ્યા જાણે છે તે જણાવતા નથી.

લાલચુરા—વસ્ત્ર તો ૩૫-૪૦ હશે ખરાં પણ શરીર
મજબૂત તેણે જણાવ તેમ નથી. સદાચર્ય એટલે જમવાનું
પૂર્ણ સુખ ત્યારે વૃદ્ધાવસ્થા શે વરતાય!

દયાબાઈ—“વૃદ્ધાવસ્થા શે વરતાય” એ ખોલ ઉપરથીજ
જણાય છે કે ૩૫ ને ૪૦ મળી ૭૫ વર્ષ થયાં હશે.

લાલચુરા—કદાપી એમ હોય તોપણ શું?

દયાબાઈ—કેમ વાર? વૃદ્ધને આપી પાપડી અનાથ
ખાળકીને હાથે કરી રંડાપો વહેારો આપવો!

લાલચુરા—રાંડ એ શું ખોલે છે? સંભાળીને ખોલ તું
શું સમજે? હમણાં પાંચ સાત વસ્ત્ર શેઠને કાંઈ થવાનું નથી
એટલામાં દેવ કરે તો એકાદ છોકરું થઈ જશે. એટલે ચિંતા
મટે. ખિચારા શેઠ પણ છેવાની એટલેજ કરે છે તો? નહિંતર
તેનાં આગલાં ધરનાં ૫૮ વર્ષની ઉમરે શુજરી ગયાં તે વખત

પણ છોકરાને એ દીકરીયો હતી; ત્યારે કાંઈ ફરી કરવાની મર-
જ ન હતી. પણ પછવાડેથી જરા મહ વાંકા એટલે એ ના-
ના છોકરાઓને અછપડા, ઓરી વીગરે વ્યાધીથી વિનાશ થ-
યો, ને મોટો છોકરો ૨૦ વરસની ઉંમરે કાંઈ પણ સંતાન આ-
પ્યા વગર પોતાની વહાલી સ્ત્રીને વિધવા બનાવવા કાલેરાના
હરદયી ક્રૂટ પામી અંતે જગત કર્તાની હજુરમાં જવાબ દેવા
જઈ રહ્યો. એ દીકરીઓ છે તેને તો જમાઈ લઈ જવાના. પછી
દીકરાની વિધવા વહુ ચાકરી કરે કે નહિ? એ ભરૂંસો કેમ પ-
ડે વળી સંતાન વગર સંધળા પૈસામાં પૂજી મૂકવી?

દયાપ્રાર્થ—વાહવા! રત્ન લેનાર તો નાણાચટ્ટી સારો
મળ્યો. પણ પીટયા અખૂજ; કાગડાની ઢોટે દૈયરું શું ખાર
વરસની બાળકી પંચોતર વર્ષના પાપીને આપી પરછેજ કરવી?
આ તમારો વિચાર કદી પણ ખર આવવાનો નહિં.

લાલચુરા—તારું ડહાપણ બહુ. પગપર પગ ચડાવી સાં-
ગા માચીપર ખેસી રહેતાં દાસીઓને હુકમ કરમાવવાનું અને
લીલાં પીળાં થઈ કરવાનું ખોળે ક્યાંથી શોધી લાવવાની હતી?

દયાપ્રાર્થ—મારી છોકરી મૂકે પાકો રોટલો ખાઈ ઉઘમ
કરી પોતાનું પેટ ભરશે. વળી જો તેને વિદ્વાન વર મળશે તો
તે પૈસાદાર કરતાં વધારે ગણાશે. પણ છુદ્ધા વરને આપવા ત-
મારો વિચાર ખર લાવતાં પહેલાં તેને કિંમત ખજારવી ગાં નાં-
ખવી એ વધારે મારું છે.

લાલચુરા તેમાં આપણને શું કાયદો? પાળી ને પાળી બે-

ટી કરી તેનો ખવત નળવાનો આજે વખત આઠયો કેમકેધા
રવા પ્રમાણે તો થોડા એટલે ત્રણ હજાર રોકડા ને બે હજાર
તું ધરેછું કહ્યું છે. વળી પ્રસંગે ખોટ નીકળે ખરી ત્યારે ખીજ
ટી જરૂર છે.

(જડાવ આવે છે)

લાલચુશા—આ જડાવ ખેન આઠયાં કેમ ખેન? તારાં
લગ્ન કરીએ તો તું પૈસાદાર ચાહે છે કે ખીજે? મારા ધારવા
પ્રમાણે તું પૈસાદારજ હવેછીય.

જડાવ—ખીતાજી, કહેતાં ચરમ આવે છે. પણ પૂજેછો
ત્યારે કહેવું નેહમ્મ કે હિંદુ બાઈએ ખરેખરા કુચાલરૂપી
કાળના સપાટામાં આવી ગયા છે. તો પણ તેમની આંખ કંધ-
ડતી નથી. એ વિષે કાલે અમારી કન્યાયાજ્ઞમાં બાપણ થતી
વખત એક કવિ કવિતા બોલ્યા હતા તે સાંભળો.

સવૈયા એકત્રીશા.

હરત થઈને શ્વા સ્વદેશી, નિદ્રાએ સપડાવ્યાસાર,
હાથે કરીને હજવતા પડતાં, ખોઈ ખેદા ખાંતે બેવાગ;
આવું કેમ ગમે છે યાજ્ઞ, શું મુંઝણા હો દ્રગખાજ,
અરે! આર્થ હોને આજે, સઘ સુધારો કરવા કાજ. ૧
સંપ ગયો સંતાઈ છાનો, હદિમ પણ રીસાણી સોય,
વ્યસન વિષે ચક્રચર ખન્યા, ત્યમ નૂર મળે નહિ મુખપરદોય;
જુરસો નહિ જાત્યાભિમાની, સ્વદેશિનો જ્ઞેતાંમાં નાજ,
અરે! આર્થ હોને આજે, સઘ સુધારો કરવા કાજ. ૨

સદ્વિદ્યા વિસારી મૂકી, નાઠી નિતિ દેખી એમ,
હુતરે કળામાં દ્વિત જરા નહિ, સદ્સચ્ચ અને મજે નહિ પ્રેમ;
બાપા ભાવિક બૂધ્યા બાળું, શણગારે મોહ્યા શું આજ?

અરે! આર્ય હોને આજે, સદ્ય સુધારો કરવા કાજ. ૩

દૂરાચાર ફેલાયો ફોગટ, આંખ ઢાંકોને આ વાર,
દિલના ડાહ્યા સજ્જન સારા, સ્ત્રી કળવણી ક્યાં છે સાર;
જાતિ બંધન જૂઠાં કરીને, શું કરીએ સારો રીતજ,
અરે! આર્ય હોને આજે, સદ્ય સુધારો કરવા કાજ. ૪

ધરમાં મર ઘંટીએ બંટી, મજે નહિં પણ વેચી દાર,
કરજે લઈને વરા વિષે દો, ચુરમેશર પર ધીની ધાર;
આવો ચાલ કર્યાયી ખોઈ, ખોવરાવી ખીજની સાજ,
અરે આર્ય હોને આજે, સદ્ય સુધારો કરવા કાજ. ૫

વેળે થવનમાં વિરળાયા છે, દુઃખડાં સંવળાં કેમ દળાય,
ખાળ લગન તો ખૂરું કરે, પણ એ વિચારો નહિં રે કાંય;
ભરત ખિચારો ફીકો લાગે, હજેશ એનો કપાંછે આજ?

અરે! આર્ય હોને આજે, સદ્ય સુધારો કરવા કાજ. ૬

ક્યાં હિમતને ધૈર્યજ નાઠાં શૂરા ગયા સંતાપ ક્યાંય,
કૌવત ક્યાં તે ગયું કારમું, શૂન્ય થયું છે સદ્ય જ્યાંય;
નિર્બળ ખાળક નિર્બળ માતા, નિર્બળ પિતા છે શીરતાજ,

અરે! આર્ય હોને આજે, સદ્ય સુધારો કરવા કાજ. ૭

ચોગરદમ આપું અંધારું, તેમાં હુણ પિતાનો કેર,
લોભ કરી લલિત નો આપે, નિજ સૂતાને શોધી વેર;

મોટા વરને નાની દેહે, નાનાને મોટીનાં રાજ,
 અરે! આર્ય હોને આજે, સઘ સુધારે કરવા કાજ. ૮
 (હવે) કુલીન નામનો કાંકો રાખી, કન્યાને નાંખો નહિં દૂપ,
 નામ પડે નાણાં બીધાનું, ત્યાં તો શાણા રે'જે ચૂપ;
 ઉમર, વિક્રતા, ઝુણ તપાસી, શોધીને સારો વરરાજ'
 અરે! આર્ય હોને આજે, સઘ સુધારે કરવા કાજ. ૯

લાલચુરા—પૈસો તો પ્રબળ છે. તેમજ કુળ પણ હંચુરે.
 વારુ ઉમર સહેજ વધારે છે.

દયાબાર્ધ—સહેજ વધારે એટલે તું ખાર વરસની અને
 ઘરડા કાકા પંચોતેર વર્ષના કાળા અશર ના ફૂટી મારે તેવા.

જડાવ—અરે! દેખીતુંજ નામ મોકાણ કરવા જોગ છે
 ને? નાના પીતાજી ધારેલો વિચાર તો ધુળ મળવાનો.

લાલચુરા—ના, દીકરી એમ ન કરીએ; મા ખાપનું કહ્યું
 ન કરે તે હુખી થાય.

જડાવ—હા, એ વાત ખરી; મા ખાપ તો કકાખી ફૂવામાં
 પડવાનું કહે તો કરવું કે?

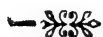
લાલચુરા—જ્યાં સુધી દૂધ પીતાં ધસદથ ત્યાં સુધી વી
 ખ પાવાની જરૂર નથી. પણ અતિ બળાતકારી પ્રભાજ શરૂ
 કરવો પડશે.

જડાવ—ઓહો! પીતાજી ધારે છે તે કરતાં વીખ પાણું
 કાંઈ ખોટું નથી. વળી મારા ના પાડવા ઉપરાંત કરશે તો ત.

મારી આપડના કાંકરા ધરાના, હું તો મારે પારું છું તેજ કરીય.

લાલચુશા—જોઈએ છીએ પછી શું થાય છે, હાલ તો
સેમ ખેંચી રહ્યા છે માટે જાઉં છું.

(જાય છે)

પ્રવેશ બીજા.

સ્થળ ધરડા કાકાનો ઉતારો.

ધરડા કાકા ને ખીમો.

ધરડાકાકા—કેમ ખીમો! કેવડા ને અત્તરની યુગંધી પ્રેક્ષી-
ને આવશે કે? જુલુ કહે તો મારા સમ.

ખીમો—હોવેરતો. તેતો છક થઈ જશે.

ધરડા—પણ વાર આ પીઠીનો રંગ ખરાખર કેમ ચઢ-
તા નથી.

ખીમો—કાકા, પાંદે ઘડે કાંઠા ચડે કે?

ધરડા—સાળા, હું તો પડકા જીવાનને હાલુ તોયો છું;
મને ધરડો કોણ કહે?

ખીમો—ખરું છે. મરવાની આજસે જશે છો. પણ ત-
મારું નામ ધરડા કાકા છેકની?

ધરડા—એતો ગામમાં સૌના કાકા થઈએ એટલે યૈરા-
ઓ લાજ કાઢે ને સૌ મારાથી નાનું, તેમજ આપણા ચોપ-
ડા પહાર કોઈ નહિં તેથી સઘળાએ મળી ધરડ કાકાનો ખે-

તાપ આપ્યો. એકે કહ્યું બેએ કહ્યું એ સડેડાટ ચાલ્યું, હવે તો એજ સંઘા પડી ગઇ છે. પણ મારું અસલ નામ તે એર છે.

ખીમો—એર ત કેવું.

ધરડાં—અસલ નામ તો હીણુ જીવિયા છે.

ખીમો—વાહવા! શેઠ નામા તથા યુણા નામ પ્રમાણે અ-
કરના પણ ખાં હશે ખરા.

ધરડાં—એમ તો ખરૂંજ કે વાણિયા બાઈનું ડહાપણુ
અસમર્થતાજ વખણાય છે. તેમાં વળી મને તો અંધારામાં વે-
હ્યેલ છે.

ખીમો—જેવોને રૂપ પણ કેવું છે?

ધરડાં—કેવું તે?

ખીમો—આંધળી ખહેડાં ફેડે તેવું.

ધરડાં—એતો સારું ના?

ખીમો—હા, ને મુખમુદ્રિકામાં તો કાંઈજ મણા નથી.
આ જોતાં તો જણાય છે કે તમારો જન્મ સૂર્ય ગ્રહણને દહાડે
ધવો હશે.

(શેઠ અસ પાસ જીવે છે)

ખીમો—કાકા, માથું હેઠું ઉતારો તો ખરાખર જણાય.

ધરડાં—સાળા, જે પદમના હરામખોર હજમકા વગર
વિચારું થું બોલવા બેઠો છે? તારાં હાડકાંજ કુળાં છે તો? લાવ

મારાં ચરમાં ને આપેના.

(જોષ મોઢે હાથ ફેરવતાં)

બચ્ચા ખીમા! આ સોનાની થાળીમાં લોઢાની મેખ જેવું છે. ઘોળાં પળીયાં તો ખંડુજ ખોટાં લાગે છે. જરા ચીપીઆવતી ચુટે તો?

ખીમા—કાકા, આંખોના તેજમાં અંજવાળે પણ અંજાવ ગયા છે તેમાં વળી એ શું? મારી નવી કાકીને પછી થાંધી નીહાળશે.

ધરડાં—નીહાળવાનું તો એવું રહેતો.

ખીમા—કાંઈ અડચણ નહિં. હું છું ના.

ધરડાં—એ તો ઠીક, પણ વાર આ પળીયાં ચુંટવાનું નહિં બને?

ખીમા—થા મોઢે નહિં બને? નવી વહુ પરણનારે ધર્માન્ય નમઃ કરવું એવો નિયમ હોય તો આવો જરા ઓરા. પણ તે હાડે હં હં !!!-અરર !!! કરતા હતા ત્યારે આજે કેમ? આજે તો તમારો કામસીએ સારૂ મારી બરાબર સરેઘસ મગાવવું છે.

ધરડાં—ત્યારે કેમ?

ખીમા—કુલક સગાવો.

ધરડાં—એ તો અહિં ના મેળે. ખીજે કોઈ ઉપાય ખરો. હજમ તો કોઈ કોઈ બડા હુશીયાર હોય છે.

ખીમા—હા કાકા, મૂંછોપર મેંસ ચોપડો.

ધરડા૦—(ખડખડ હસીને) તે તો સૌ જાણી જાય.

ખીમો—જાણશે શું? તેઓ તમારી મુઠોપર હાથ ફેરવવા ક્યાં આવવાના છે?

ધરડા૦—ના, તે તો આપણે ક્યાં અડવા દેવાના છીએ. સાળો સાચું ચાંદસો કરવા આવશે ત્યારે પણ મૂખ ફેરવશું તો?

ખીમો—ત્યારે પછી મેંસ મોપડામાં શું અડાવણ?

ધરડા૦—હાક, તારી મરજી છે તો લાવ.

(તાવડીની મેંસવતી વાગ કાળા કરે છે)

ખીમો—કાકા, આંખોમાં આંજણ તો આંજ્યું, પણ માઝ પર ધૂસીયો પાડવાં ચૂકી ગયા.

ધરડા૦—એમકે? ત્યારે લે ઝટ કર. વાર વરધોડને શો-લિતી ચીજ સંભારી સંભારીને શાફ કરજે. પણ આ ગાલમાં ખાડા દખાય છે તેનું કેમ?

ખીમો—એમાં તો શું? અકેકો કોર અકેક સોપારી રાખે.

ધરડા૦—(ખડખડ હસીને) બસો ઇલાજ. કદાપી કસમ યકડાઈ જાય તો સોપારીનું વપસન વધારે છે એમ કહેવાય.

ખીમો—શુઠ, નેણ ઉપર સતારા તો ચોડ્યા. હવે કેડેક-મર પડે ખાંધી જામે પડેરો. વાર તમને તેડનાર આજુવર તો ચાર જોશે ના? શ્રીકૃષ્ણ તો સાચેજે એટલે ચાલશે.

ધરડા૦—(ખીજને) રાંડ ગોલીના ખડેકયો છું? ચાર અ-જુવર કેવા? આજુવર તો એક જોયે.

ખીમો—ના કાકા, દેશા ચાલ છે કે તમ જેવા ખીજ વ-

ખત પરણે તેને ચાર જણ તડનાર જોઈએ. ખેસવાને માટે પા-
લખી ખનાવશું કે મેલી?

ધરડાં—સાળા. હજી વિચારતો નથી. મેલી શું?

ખીમો—અમ લોકો ઘોડીને મેલી કહીએ છીએ.

ધરડાં—તો ઠીક, હવે એ તો સઘળું થઈ રહેશે; પણ
તું લાલચુશ્ચાને ત્યાં જઈ આવ, જોઈએ ત્યાં શું પામ કુમ
થઈ રહ્યું છે. મારી ખ્યારી જડાવ કેવા તર્કમાં છે. તે જાણી લે.
વળતી દોલ, સરણાઈ, લાસાં વગેરે વાજીંત્રવાળાને ખોખાવ.
ખંદુકોના ખહાર કરવા ખડકમદારોને કહે; ઘોડાને જરીયાનનો
પોશાક નાખ ને સઘળા સામેલા તૈયાર થઈ જવા સુચના કર.
શરીરસામગ્રીમાં અંધે વરઘોડામાં કાંઈ ખામી જણાય તો આવીને
સંભારજે. પણ ખીમો માંડવામાં જતી વખતે તું મારી સાથે
રહેજે. નહિં તો પછી ધરડપણુ છે એટલે વખતે પડી જવા-
થી મરકરી થાય.

ખીમો—કોઈ નહિં પાય, તું તો તમારું સઘળું સમાધાન
કરીનેજ ખસીસ. પણ કાકા, તમે મને ખડુ સાંભરશો. વાર
આપણા જનૈયાએ તો તૈયાર થઈ ખેલ છે.

ધરડાં—એમકે? ત્યારે તું જલદી જઈ આવ,

ખીમો—ખડુ સારું.

(જા)

પ્રવેશ ત્રીજો.

સ્થળ લાલચુશાનું ઘર.

લાલચુશા. દયાબાઈ ને જડાવ.

જડાવ—બાપા, તમારો ધારણો વિચાર ધૂળ મળવાનો
વખત નજદીક આવ્યો.

લાલચુશા—એ બધી વાત ફોગટ છે. તું કાંઈ અફસર
તફર કરીશ તો જોર જીલમ કરવાની જરૂર પડશે. પેન્નાદારને
પરજીવી સુખમાં દિવસ નિર્ગમન થાય તેવું કરીએ છીએ ત્યારે
કેવા ગાંડા વિચાર કોઈના કહેવાથી ધારે છે. બાપુ! તને કોઈ-
એ શીખવ્યું હોય તો તે હઠ હવે મૂકી દે, ને મને નાહક
કાયર ના કર.

જડાવ—પીતાલ. તે જોડું થવામાં ઘણી અડચણ છે. પૈ-
સા તો છે એ વાત ખરી, પણ તે કેવળ ગરીબ માણસનાં મ-
ળાં લૂંટ અન્યાયથી મેળવ્યો છે. જગતમાં તેની અપકિર્તિ ધ-
ણી છે. વળી કોઈ ઠપકાનું ઠેકાણું એટલે સાસરો, દેર કે જેઠ
નથી “આગળ હાથ પાછળ હાથ ખમા કરે ગોરખનાથ” એ
કહેવત મુજબ હરી દરી ધરડા કાકા સામું જોડું. કદાપી દૈવ
જોગે તેની આંખ મીચાણી તો પછી મારી શી વડલે?

લાલચુશા—તો શું અડચણ? ખાઈ પીઈ સુખે આનંદ-
માં દિવસ કહાડવા. વાર તું જ તો ખરી સૌ તારા પગ ત-

ખાસતા આવશે.

જડાવ—તે કયાં સુધી. જ્યાં સુધી લક્ષ્મી હોય ત્યાં સુધી.
પણ લક્ષ્મી કોઈની નથી. તે કાણુવારમાં રાજી કરે છે; તે કા-
ણુવારમાં રોવરાવે છે. કવિ પણ તેને કહે છે કે

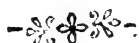
“ધીઃક દધીજા ધીઃક ધીઃક ડૂખી જા પાછી

વિજનુ વલખા ધીઃક ચાદમા વીખ તું સાચી”

ત્યારે એવી ચળોત લક્ષ્મીને ભરંસો શો? લક્ષ્મી ખૂટી
એટલે કોણુ તું ને કોણુ હું. તમે મારા મગા પિતા છો પણ
તે વખતે મારો ભાવ ન પૂજો. જ્યાં સુધી કાંઈ લાભ હોય ત્યાં
સુધી સૌ પાસે રહે તેને માટે એક મુસાફરે એક વૃક્ષને કહેલો
સવાલ સાંભળો.

વૃક્ષપ્રતિ ઉકિત, મનહર છંદ.

સૌ અરે! દક્ષ વૃક્ષ સુણુ લક્ષ દહ વાત એક,
નિકળ્યો અગાઉ ત્યારે શોભા પાર વારની;
કોયલ ને શુક વળી બીજાંઓ અયાગ તણી,
વાણી મીઠી શુણી મેંય પક્ષીઓ અપારની;
જેઓ તારી પરે નાચી કૂદીને ગમત કરે,
કેમ પ્રીતી છોડી એવા ખુશી કરનારની;
જૌ શું કરું તે તેની મેજે ચાહ્યાં ગયાં ફળકલે,
માયા આજ દેખ એવી રવાયિ સંસારની. ૧

જેમ તે ઝાડે ફલું કે ફળ હતાં ત્યાં સુધી પસી આવી ઠ
હતાં પણ તે ઘેરે પોતાને કાંઈ લાભ નથી એમ જાણી સૌ ઉ
ઠી ગયાં. તેમજ સ્વાર્થ સંસારની માયા પણ એવીજ.

જયારથી તમે આ સખંધની વાત લાભ્યા છો ત્યારથી હું
તમને ફરેક દિવસે સારી રીતે સમજાવું છું પણ તમારું કહણ
હૃદય હજી પીગળ્યું જણાતું નથી તો હવે વળી પરમેશ્વર કરે
તે ખરું.

લાલચુરા—કર્યા પરમેશ્વરે રાંડ થાંખણીના પેટની અમ-
થો કવરાળ્યા કરે છે.

જડાવ—એમાં શું કવરાળ્યા. ઠાલા ખકખકાટ કરો છો?

લાલચુરા—હું ખકખકાટ કરું છું કે હીક હીક લે.

(તેને ખૂબ લપડાડો મારે છે)

દયાબાઈ—બેન, એની ખુદી ફરી છે “ સાઠી ને ખુદી
નાઠી” માટે તું એને કાં બોલાવ.

લાલચુરા—હા, મારી ખુદી ફરી છે. તું પણ સંકુનો
સ્વાદ ચાખી લે.

(તેને પણ મારે છે)

દયાબાઈ—અરે! પાપી નિર્દયા તું અમને વગર વાંકે કાં
માર? રે! દુષ્ટ તારા કહણ હાથ મને શુળા જેવા લાગે છે. તું
આવો નિર્દયો કેમ થયો.

લાલચુરા—આવો તો આવો પણ જોજો છેડનો ઢાવો.
નાહવા! માર્યામાં મક્ક લાવો. માર ખાધાની વધારે મરજી જ-

જાણે છે; હજી તો જાણ ક્યાં ટુંકી કરે છે? ઠીક છે રજા બહુ ચડી ગઈ છે મારે ખૂબ ખંખેરીએ.

(વળી મારે છે)

દયાબાઈ—હાય હાયરે !!! મને મારી નાંખવી હોય તો મારે એકદમ છરાયી જવ લે પણ દુઃખ ઠઈ ના માર. મારી નાંખીશ તો પણ હું છોકરીનો સ્વાર્થ બગાડનાર નથી.

લાલચુરા—એતો હું ક્યારનો જાણું છું કે મારા ના પાડવા ઉપરાંત તેને તે કન્યાશાળામાં મોકલી ભણાવી છે ત્યારથી તે અને તું બંને મને ગાંઠતાં નથી. પણ આટલું બધું બોલતાં આવડે છે ને રજાતાં તો નથી આવડતું?

દયાબાઈ—માઈડીએ શું રજા, જો ખાઈડીએથી બનતું હોય તો જગતમાં મરદ થીંદ ઉત્પત્ત કરત. બધી મેરીઓજ રહેત.

લાલચુરા—ત્યારે દાસાં શું બકલું.

દયાબાઈ—તમે આવળી રીતે માલતી હો તો મારી સમજુતી આપવી એ અમારો ધર્મ છે.

લાલચુરા—આહાહા!!! સમજુતી આપનારનું પૂછું. “ધરણ કાકાને નહિં આપવાનું ને છોકરીનો સ્વાર્થ નહિં બગાડવાનું” બોલે છે તેનું કળ માખળે. હજી ક્યાં બગડ્યું છે. ખંદા તો ખાઈને સુધ રહેશે, પણ હું રોજ રો સાંઠ કરે તો વી છે જોને આંખજો ક્યાં માય છે? શરીરને ખાંધા કેવો છે? પટીયાં કેવાં પાડ્યાં છે? આંખો કેવી પડકાર કરે છે? લૂગડું

તો ફાટલ છે ને પોતે વૃદ્ધ થઈ છે તો પણ “હાલ જય હવા-
લ જય પણ ખંદકા ખેલ કયું જય” ખરેખરો રાંડ ફાટલ-
જ છે ના?

દયાબાઈ—મારા પીટયા કૂનગ તને ખધું સુએ છે.

લાલચુશા—હા, હું કનરો. હા હું કૂનરો. ને તારો આ-
પ કૂનરો.

(વળી મારે છે.)

દયાબાઈ—વોય વોયરે! આપ. મારાં હાડકાં કુણાં થઈ
ગયાં.

લાલચુશા—વાળતાં ઠીક પડશે.

જડાવ—આપા! આ શું? જવત? ખિચારી મારી વૃદ્ધ મા
ને હુંડા અપવાદ મૂકી ચિદ મારો છે?

લાલચુશા—એમજ હોય, વાકે લાકડે વાંઢો વેડ. છોડી
તું તારી માના લક્ષણ શું જાણે?

(ખૂબ હસે છે)

જડાવ—સાજે, સાજે.

લાલચુશા—તાર જા. મારે તો ગમતમાં તેનો જોખ વ-
ધારે વાર કરવાની મરજી હતી પણ ખંધ રાખું છું. પણ હવે
તું મારે આડે તો નહિ આવે?

જડાવ—જ્યારે તમે મારા માટે નાહક લડો છો ત્યારે તેમ.

લાલચુશા—હા, દીકરી હવે ઠીક કહેવાય. વિવાહની તૈ-
યારી કરી છે માણસો આંગણ મળ્યાં છે; આજ લગનનો દિવ-

સ છે, જ્ઞાન પણ આવી છે ને મછી તું અને તારી માં તો-
જ્ઞાન કરેા એ યોગ્ય નહિં.

જડાવ—કોઈ તોજ્ઞાન કરે નહિં જેમ ખનવાનું હશે તેમ
ખનશે તમે કશું તે સારું. વાર તમે જાઓ, પરાણાની સરખ-
રા રાખો હું મારી માને સમજતીશ.

લાલચુશા—વાહવા! દીકરી આવી તારી સુ જુદિ થશે એ
હું જાણતો નહતો. પણ આ વચન સાંભળી ઘણાજ ખુશીછું.

(જાય છે)

પ્રવેશ ચોથો.

રથળ સુમતીચંદનું ઘર.

સુમતીચંદ, જડાવ ને દાજી એક પ્રાશ્નાજી સાથે.

સુમતીચંદ—અરે! જડાવ તું અહિં કેવી. તારે આંગણું
તને પરણવા માટે ધરડા કાકા આવેલ છેને?

જડાવ—કાકા એતો કાકાજી. ખાકીખરા રવામી તો તમે.

સુમતીચંદ—એ શું? મારી મરકરી કરે છે?

જડાવ—મરકરી શેની? જુઓને વાડકામાં મીઠી તો સા-
વી છું તે જરા પગે ખડાડી આ મીઠલ હાથે ખાંધી લો ન
કોઈ પ્રાશ્નાજીને ખોલાવી તાત્કાળી લગ્ન કરો.

સુમતીચંદ—રૂપિયાનો ખર્ચ કોક કરે ને પરણું કોક એમ
કેમ ખને?

જડાવ—ખનાવવું તું કેને આપણે કે. તમે કદાપી ના પાડો તો હું જીવ કાઢું. પણ એ મુડદા સાથે પરણું નહિં. જ્યારે તમ જેવા ફળવાએલા જીવાન આમ ડરશે ત્યારે અનાય અપજાઓનું શું થશે? દુષ્ટ પિતાએને તો દયા નહિં આવે.

સુમતીચંદ—મને જ્ઞાતિનો કાંઈ ડર નથી. તમે કદાપી મને પંક્તિ બહાર મૂકશે તો તેને માટે હું કાયદેસર ઇલાજ લઉં. પણ મૂખત્વે તારું દ્રઢ જોઈએ.

જડાવ—મારું તો દ્રઢ છે જના. અને ખર્ચને માટે મારા પિતાનો પેટીમાંથી આજ આવેલા બે હજારની પેલી ઉપાડી લાવી હું તે લો આ રહી.

(એટલામાં દાજી એક ધાસણ સાથે પ્રવેશ કરે છે.)

દાજી—શેઠ સાહેબ, તમારી પાસે આ મહારાજના કાંઈ કામ પ્રસંગે આગ્યા છીએ. માટે મેહરબાની કરી એકાંતે પધારો.

જડાવ—તેના આવવા પહેલાં તમે અહિં જરાવાર ખેસો અમારે તમારી જરૂર છે.

દાજી—એવી થી જરૂર છે. જે હોય તે જીયીયી કહો.

જડાવ—મારો પિતા મારાં લગ્ન ઘરડાકાકા સાથે કરવા તૈયાર થયો છે જે વાત તમારા પણ જાણવા બહાર નથી હવે તેમ નહિં થવા મેં અને મારી માતૃએ ઘણી સમજૂતી આપી પણ તે સધળી નિષ્ફળ ગઈ. ત્યારે મેં નક્કી કર્યું કે ધન

રડા વરને ખાથ ભીડવી તે કરતાં ચિતા કાંઈ ઉતરતી નહા. પણ મારે ઘણા દિવસથી આ રોઠણ ઉપર આસ્થા ખેટેલી છે કારણ કે તેમનું અને મારું વય સરખું છે. વળી તેઓ વિદ્વાન, સદગુણી ને કુળવાન છે. અસલથી તેનું ઘર અમારી માતિમાં શ્રેષ્ઠતા પામેલું છે. પણ પછવાડેથી જરા પૈસે ઉતરતા ગયા. હાલમાં આમની હિંમત તથા સુધારાના આગેવાન જોઈ હું ખુશી છું. તેઓ કપોળ કેળવણી ફૂંડ રચાપવામાં અત્રેસર. વિધવા વિવાહોત્તેજક મંડળીના પ્રમુખ. ખાળસગન નિષેધ સમાના મેં-પર ને જૂઠી જગણવારો નહિં કરવા જે જનરલ મિટિંગ થઈ છે તેના એડીટર. અરે! એટલાં તો મારા જાણવામાં છે પણ એ કરતાંએ વિષેષ કામમાં તેઓ હશે. પોતે સારી નોકરીપર છતાં કુરસદ લાવી દેશ હિતાર્થે સુકાર્ય ખનાવે છે એ આશ્ચર્ય. તેઓને વખતો વખત સમાજની જુલ્મી રીતે બાપણ કરતાં મેં જોયા છે. એક ઉગતા ગ્રંથ કર્તાના મંથની ટીકા કરતાં અનુભવી એડીટરનું લખાણ મારા જાણવામાં છે કે “દેશનું ભણું કરવાની દૃષ્ટિ રાખનારા ઉત્સાહી પુરુષોની સંખ્યા વધેલી જોવાને અમે માહીએ છીએ. કેમકે દૃષ્ટિ રાખનારા કોઈવાર કંઈ ખતાવી દાખલો આપનારા થશે” દેશની રથીતી નખળી અને આર્યપુત્રોના અવાચીન દુરાચાર વિષે ઘણા જાણુ દીનગીરી કરી રાવે પણ તેને સાચી રથીતીપર (સુધારવાનું) કામ માથે લે એવા પુરુષો જવેલેજ. ખોલવામાં શૂરા પણ ચાલવામાં મીયાં ખખખુ” એમ નહિં. પણ જે વિષય ઉપર આપણે

વારંવાર ચરચા કરતા હોઈએ તે આપણે જાતેજ પ્રથમ કરી
ખતાવવું જોઈએ “કહેનારા ધણા પણ કરનારા યોગી” એમ
ખને ત્યારે દેશની દશા માઠી કહેવાય, જે પુરોને સ્વદેશાભિ-
માનનો જુરસો હતો. ને તેઓ જે મહત્કાર્ય કરી ગયા છે તેને
તો આજે ધણા વર્ષ થઈ ગયાં પણ તેવાં કામથી પોતાનું ના-
મ અમર કરી ગયા છે. અને એ નામોને નાનાયો મોટા સૌ
વિદ્વાન વર્ગ પીછાણે છે. ને “વાહવા! તેની હિંમતને, તેના
એક્યને ને તેના સ્વદેશાભિમાન જુરસાને” એમ કહી સૌ વ-
ખાણે છે. કેમ તેને તમ કરતાં અડચણ નહિં પડી હોય? પડે
તો પણ શું? ઉત્તમ વર્ગના માણસો આરંભેલું કામ પડવું મ-
કતાજ નથી.

માલિનિછંદ.

“ અડચણ ભય ધારી નીચના કામ આણે,
ચર કરી ભય આવે મધ્યની હામ હાણે;
ધડી ધડી ભય પામી નામના તેથી ના યે,
પણ વીર નર આદ્યું કામ તો રેક પાણે ”

સુધારા વાળાઓ તો વિધવાઓ સાથે પુનર્લગ્ન કરે છે. તો
હું કાંઈ વિધવા નથી પણ એક કુંવારી કન્યા છું. વળી અ-
ન્યો અન્ય પરીક્ષા કરી વર કન્યાઓ પુત્રીથી વિવાહ કરવા શા-
સ્ત્રમાં છટ છે.

(૨૫)

શ્લોક.

इच्छयान्योन्येसंयोगःकन्यायाश्चवरस्यचः

गान्धर्वसतुविज्ञेयोमैथुन्यःकामसंभवः १

કન્યા તથા વરનો, ઇચ્છાથી થયેલો સંયોગ અને જેનાં સ-
ગ્ન થવાનું મુળ કારણ માત્ર કામછે તે ગાન્ધર્વ વિવાહ બોલુ-
વો. અને એવી રીતે થયેલા વિવાહ યથાના આપણા હિંદુ શાસ્ત્રોથી
અને કહેવાતી ગાથાઓથી મજબૂત પૂરાવા મળે છે. પણ એ
ખાખત વધારે વિવેચનથી બોલવા બેઠો દ્રષ્ટાંતો આપુ તો લાં-
ખો વખત જતાં 'ઓડનું ચેડું' થાય. માટે સૂર્ય વાતનો સાર
હુંકામા તમને એટલોજ કહું છું કે આ સુંમતીચંદ શેડનું
મારી સાથે અત્યાર વખતે તમારી સાક્ષીએ અને 'પ્રાક્ષ'જૂની
સહાયત્રી પાણી યજ્ઞજ્ઞ કરાવે.

દાજી—'પહુ સારું'.

(પ્રાક્ષજૂ સાથે હતો તેને કહેવા રી તોજી વીધી પુર્વદ
સગ્ન કરી પરજાળાં તે પછીથી જગત ત્યાંજ રહી)

—ૐ—

प्रवेश य मो.

स्थल साक्ष्यरतनुं धर.

साक्ष्यथा એકથો.

સાક્ષીયુગ—ધરમાં તપાસ કરતાં જજાની નથી તેવી ગાયે-

હી વાત ખરી હશે કે જડાય સુમતીગંદને પોતાની ખુશીથી પરણી હવે જાનું ટું ટું કરવા જઈશું તો પોતાની સહાયતાએ વધારે જુવાનીઆ છે એટલે નાહક પજવશે, ઘરડા કાકાની તો કાંઈ ધારતી નથી એતા સાજો અમરચો પાછો જશે. મેં પણ મૂર્ખાઈ કરી કે સ્ત્રીના અને દીકરીના મત ઉપરાંત આ કામ કંઈ તો તેનું ફળ અંતે આ મળ્યું. “વાર્યા ન રહે પણ હાર્યા રહે” હઠ શવ આમ વધારે વાર વિચાર કર્યે થી સી-દિ? પેટી વરઘોડો તો હમણાં આવશે ને કન્યા માગશે ત્યારે શો જવાબ દેશું? માટે આપણે તો પોખારાં ગણવાં.

અજ્ઞાનતાણી તિમિરના પટથી અને માઠી દશાથી ખાપડી અનાથ ખાળકીને હું દૂવામાં નાંખી ખરેખર ભ્રષ્ટ્ર ખગાડવા ધારતો હતો પણ અરે! દૈવ તે સઘળું પૈસા માટેજ “મિંદડીનાં રવાણાં લઈ કાળા હાથ કોણુ કરે” એ કહેવત શું હું ચૂકી ગયો? કન્યા વિક્રય તો મહા કૃત્ર છે.

લાવણી,

આર્ય જનો મમ ચાર, કહું આ વાગ, સ્તુતી ચિત્ત ધરશે ;

કન્યા વિક્રયનો ગાલ કદી નવ કરશે. ટેક. ૧

આ સર્વોત્તમ જગમાંય ધર્મ શુભ સારો,

અનુષ્ટુપ છંદ.

† “સુદાને ખાળકી આપો, ખાંધેછે મીઠળો મહે,”

“પિતા પુત્રી તણો પાપો, પરતાવામાં પછી પડે.”

પાણુ તેને તો રે આજ કર્યો છે ન્યાસો,
 અવળાં કાર્યોજ અપાર આદરી ખેઠા,
 દોકર લાગેથી ઠીક જેસરો હેઠા,
 લઈ શાસ્ત્રોનો અનુસાર, અડીને સાર, નીધી દુઃખ તરસો,
 કન્યા વિક્રયનો ચાલ, કઢી નવ કરસો. ૨
 નવ પૈસાદાર થવાય વરો શું આણે,
 ઉલટા દુઃખે ઝટ આપ દુઃખની આણે,
 હો પુત્રીના જે દામ પશુ પરમાણી,
 ખંડીત જોડું તો થાય મન નવ જાણો,
 માટે સમજ સઘ મિત્ત, વરતતાં નિત્ય, સુખમાં કરસો,
 કન્યા વિક્રયનો ચાલ, કઢી નવ કરસો. ૩
 ઠમ દોલ માંહે તો પોલ કુલીન જો એવો,
 કઢી મળિયો પુત્રી નાથ લાભ શું કેવો?
 ધર ભોમી વેચી કરે કરજ તે સારું,
 જોગે કુટુંબનો પડે થાય કેમ વાર,
 નહિ રજવા એથી જવાય, કડો શું ખાય, પેટ કેમ *મરસો,
 કન્યા વિક્રયનો ચાલ કઢી નવ કરસો. ૪
 પાપી ઉદર ને માટ સૂતા ધર કૂવે,
 નીશ દીન આર્થીય તે દહ પોકથી રૂવે,
 આ કેવો રે અકરોગ્ય નીર કોણ લુએ,

* જમાઇ રજા થકે નહિં ત્યારે પુત્રીનું પેટ પિતાએ
 ભરવું જોઈએ કમકે “ભાગ્યું ઠામ કંસારે જાય”

અને ખડુ એમ બનાવ સૂઝ નવ જુએ.
 ધારો દૂષણુ રૂપ ધીર, ઉઠોને વીર, હવે કયમ કરશો,
 કન્યા વિક્રયનો ચાલ કદી નવ કરશો. ૧
 નવ આળકી નાંખી કૃપ ત્રિચારો આજે,
 તો ઉગરો આકૃત માંચ થાય શુભ લાગે,
 લવ લેશ દ્વેષ દિલ નહિં સુરતી કેમ ધારી,
 ખાંધો ખાંધો સુધીર ચાલ એ ખારી,
 કરી મેં તો ખડુ મુર્ખાઈ, સુજોરે ભાઈ, સુખ આચરશો,
 કન્યા વિક્રયનો ચાલ કદી નવ કરશો. ૨

(ખોલતો ખોલતો નાચી ગય છે)

— ❧ —

પ્રવેશ ૬ ઠો.

સ્થળ ઘરડાકાકાનો ઉતરો.

ઘરડાકા ને પછીથી ખીમો.

ઘરડાં—આહાહા!!! જેવી મારા મનમાં પરણવા સમ-
 થી ઉમેદ છે તેવીજ મારી પ્યારી જડાવને હશે. તે ગરીબ મા
 બાપને ઘેરથી આવી મારે ત્યાં પૂર્ણ સુખ પામશે ત્યારે તેને
 જ્ઞાનાનો સૂર્ય ઉગ્યો જણાશે. આપણે તો તેના કલ્પમાં રહી-
 શું. બસા એ શું જાણે કે ઘરડાકાકા મળ્યા હતા. ધણો પેસો
 એટલે જરાવો લેવાની જરૂર આકી ઇંદ્રિએ તો નરમ પડી છે.
 “ઘરડા હરણે તે જોકરા સાર” એ ખોલના બે અર્થ મને લા-

શુ પાવાના. એ પોતે ખુશી પડે તેમ કરો. આપણે તો મૃત્યે માટે જીવ્યા કરશું, તેમ કરતાં છોકરાં થશે તે આપણનેજ ખાપ ફાડેવાનાં. મગર 'ખીખી થાય મીયાં જોગ ત્યારે મીયાં થાય ધોર જોગ' એમ તો ખરું. માણસો સૌ મારી મરકની કરેછે પણ છોતને કરે. મારા રૂપમાં શું મણા છે? જરા આંખે તેજ મોઢું પડ્યું એ-જકે? કાંત તો પડી ગયા છે પણ તે કોણ દેખવાનું છે? વાહ! ઉપરની તો બમડો દેખાય છે. પેલી તો જતાં વખતજ ખુશ થવાની.

વરઘોડો સઘળો તૈયાર થયો પણ પેટ્રો હરામખોર હજમડો. હજુ કેમ ના-યો? સાળાને કાંઈ માણુમ છે કે અટ જઈએ તો અટ મેળા થાય. તેને તો પોતાનુંજ તાન લાગ્યું હશે. એ ખ-ચ્ચો પણ વંહાલી જડાવનું રૂપ જોઈ ઝુકી રહ્યો હશે. મેં પણ રૂપિયા ખરચ્યા પ્રમાણુ. વાર એતો હજુ નાળ્યો. વળી સાસ-રાના ઘરનાં પણ કોઈ ફરકતાં નથી. અરે! તેની શી ચિંતા છે ચલાવો આપણેજ.

(ગાજતે વાજતે વરઘોડો મધ્ય ખજારમાં આવે છે એ-

ટલામાં ઉભા રહો ઉભા રહો એવો અવાજ થાય છે.)

(ખીમો આવે છે)

ખીમો—ડાકા, દગો થયો.

ઘરડાં—હેં થાપી.

ખીમો—તમારી વહાલી જડાવ તો વંઠી ગઈ.

ઘરડાં—સાળા તારી મા વંઠી. કયારના તને કહીએ છી

એ કે તારે જાણું ના ચડવું. વિચારીને ખોસ અગરથું હસવાને માટે છૂટ પાણુ વખતએ ના વરતવો? કેમ મારો ખ્યારો જડાવ ક્યાં છે?

ખીમો—અરે! એ રાંડ તો એ મૂઠ.

ધરડાં—હરામખોર તારી જીભ હમણાં બહુજ વધી છે.

ખીમો—સવળી વાત જાણ્યા પછી તમે પાણુ એમજ કહેશો.

ધરડાં—કેમ?

ખીમો—એ ગોતાને તમારી સાથે વરવા ઇચ્છા નહિં હોય તેમ છતાં તેના પિતાએ તમારી સાથે બળાટકારે સગનક-યું જ્યારે ખરો વખત આવ્યો ત્યારે તે ગામમાં સાયક મા-ણુમને યથા વિધી ગાન્ધર્વ વિવાહ કરી વરી. હવે તપાસ કરતાં જણાય છે કેડ વાતે જડાવ તમને મળવાની નથી. તેમ છતાં કદાપી મળે પાણુ તે તમારે ત્યાં આવી મરવાનું કહે છે. એતો નિશ્ચય ઠાકા તમ જેવા નમણા વરને વરી એ શું સુખ ભોગવે? તમારા પંડના તો દેખીતાજ બડકા.

ધરડાં—વયે ટાયણું રહેવા દઈ વાત આગળ ચલાવ.

ખીમો—મરવાનું ખોસે છે તથાપી ગામમાં સારો આખરદાર દાજી કરીને ગરાશીઓ છે તે કહે છે કે “હું” મોકલું પાણુ ધરડાકાકાના ઘરમાં ગયા પછી એક માસનો અંદર તેના હાથ દરકતપી ખુચી ખખરનો કાગળ આવે ત્યાં સુધી જીન-માંથી પાંચ જણુ સારા સારા અહિં રહેા. જો તે કુચળ હોય તો તેઓને શીરપાવ આપી રંગ આપું અને કદાપી તે આઈ

ત્યાં મરે તો તેઓને અહિં મારું' આ વાત મેં આખી જાનના માણસોને પૂછી પણ કોઈ રહેવા કહ્યું નથી. ને તેઓ તો શુષ્ક શુષ્ક એક પછી એક વટાણા વાવો ગયા. જાવનો પિતા પણ તેમજ કરી ખેડે છે. માટે મારા ધારવા પ્રમાણે હાલ તો પાછું ઘેર જવું.

ધરડાં—એ અધુરું તો ભરું થયું. વળી ઓછામાં પૂરું રૂપિયા પણ પુષ્કળ જોવા.

ખીમો—એમાં શી ચિંતા? તમારા મૂકા પછવાડે દારામાં ખર્ચ કરવાની જરૂર પડત ના? તે તમે હાથે કર્યો ગણાશે માટે તમ જોવા તો જાગ્યશાળી કોઈ નહિં.

ધરડાં—હા, એતો ખરું. હીક ત્યારે સામે પાછા.

ખીમો—કાકા 'લાજુભંશુર રેહ અને મળીત લક્ષ્મીને ભરંસો કરવો નહિં.

મનાહરછંદ.

મળી જે લક્ષ્મીજી તુંને મળીત દીસે છે એક,
દાટી હિંડા દામ તેનો ગવે નહિં ધારવો,
રાજાઓને કરે રંક રંક તે કરે અમીર,
આખર પડાયે નીર પ્રેમશું વધારવો,
શરીર સુધી સંપત્તિ જાલ અહુ ખતાવે વિત્ત,
મારું મારું કરી જીવ ચિંતાએ આકારવો;
કહે સુજા ધીક ધીક સમજી હરે તે દંક,
તેથી સચ છોડે પ્રીત પડે નહિં વારવો.

(૩૨)

નાણાના બરાયા તારી હૈયા વિના સ્ત્રિજ મૂઠં,
ધંધરી માયા છે એમ જાણી સ્થીર રાખવું;
પૈતા તણે લોભે પાપી પિતા પુત્રી આપે તોય,
અયોગ્ય વચેજ શીદ પડે વાંખ આપવું,
કદી વંચ જન ત્યારે સૃષ્ટિ શું જંગલ થાય,
દ્રઢ એ કરી વિચાર વય કાઢી નાંખવું;
દ્રવ્ય કોઈ કુંડે ધરી અગર સૌ સાદટી કરી,
નામ ત્યાં અમર કરી રામ નામ બાખવું. ૨

(સૌ જાણ છે.)

(૩૩)

સૂચના.

નીચે લખેલાં પુસ્તકો જેમને મંગાવવાની ખુશી હોય તેમણે મને અગર બાવનગરમાં હિતોપદેશક રત્નના તંત્રી મી. આત્મારામ નારગુજને કીમત તથા ટપાલ ખર્ચ મોકલી મંગાવી લેવાં. ટપાલનો ભુખો મંગાવનારને ચીર છે.

પુસ્તકનું નામ.	કીંમત	ટપાલ ખર્ચ
જ્યોતે જીવરામ	૦-૨-૦	૦-૦-૬
કૃષ્ણગુપ્તા અને પ્રયંગી દ્વિજ	૦-૩-૦	૦-૦-૬
ધરડા કાકાનો વરસેડો	૦-૩-૦	૦-૦-૬

ભટ કાનજી માધવજી રંધોળા.

-૦૦૦૦૦૦-

અગાઉથી થયેલાં ગ્રાહકોનાં નામ.

— x x —

૧૦૧ કુમાર શ્રી રત્નસિંહજી ભગવતસિંહજી	લીમડા
૮ શેહેર ખુલદખાનજી રૂસ્તમખાનજી	જુનાગઢ
૮ મોર જમુલાઈ ચાંદલાઈ	”
૫ કૃપાશંકર સુખરામ મેહેતાજી	લીમડા
૫ આત્મારામ નારણજી	ભાવનગર
૪ જેઠાલાલ હિમેદરામ મેહેતાજી	વાગડ
૩ ખાળાશંકર જગજીવન કારકુન	શીહાનગર
૩ લુલાણા જ્ઞાતિ શુભેચ્છક મંડળી	ભાવનગર
૨ હિમીયાશંકર વીરજી તાલુકા મારતર	વેરાવળ
૨ છગનલાલ નરૌતમદાસ	ધરમપુર
૨ ઠકર જેરામ નરૌતમ	”
૨ ધરુછાશંકર કાળીદાસ	કુંડલા
૨ હરજીવન માધવજી તાલુકા મારતર	વળા
૨ સંતોકરામ પ્રજ્ઞદાસ	કુંડલા
૨ વલભજી હરીદત્ત	જુનાગઢ
૨ ગજધર માવજી વી. જયરામ રૈવિન્ધુ સરવૈયર	ભુજ
૨ લાલજી રૂગનાથ રાવળ મેહેતાજી	દર્ડીસરા
૨ મોસારજી વી. અજરામર	દેશલપુર
૨ ગવરીશંકર જેશંકર મેહેતાજી	પરવાળા

૧ છોટાલાલ મગનલાલ મેહિતાણ	વામાણુ
૧ માણિક્યંદ કીકા કારકુન	શીફોર
૧ દુલભણ ચતુરભુજ	”
૧ મગનલાલ બીગથ	”
૧ નરૌતમ નિત્યાનંદ સેક્રેટરી યોજક શુભેચ્છક સભા,	અમદાવાદ
૧ ધ્રુવ ખાલાભાઈ લલુભાઈ	ખારાધોડા
૧ ધ્રુવ પરભુલાલ કેશવલાલ	”
૧ ગણપતરામ મહાનંદ	”
૧ વલ્લભરામ ગંગારામ	”
૧ સુનીલાલ દોલતચંદ	રાણનગર
૧ લલુભાઈ પ્રેમચંદ	”
૧ ગંભીર શુભામચંદ	”
૧ છોટાલાલ ગીલા	”
૧ ગીરધર ખુટા	”
૧ ગીરધરલાલ નાયા	”
૧ રણુછોડ શુભામરાય	”
૧ જગજીવન રતનજી	”
૧ કાછીયા પરભુ રગનાથ	”
૧ રજીવુત લખા નાયા	”
૧ પટેલ ખડોર જીવા	”
૧ પટેલ નારણ હાકે	”
૧ પટેલ કુબેર કરસન	”

૧ માતીરામ હરીદાસ	મુંબમ
૧ રામજી કલ્યાણજી	કુંડલા
૧ કીલ વવીઠલદાસ ઝીણા	"
૧ ત્રીભોવન છગન	"
૧ હીરાચંદ ગોપાળજી	"
૧ ગીરજાશંકર નાનાભાઈ	"
૧ હરજીવન રામજી	"
૧ ગોપાળજી પીતામર	"
૧ ભગવાન જયરાજ	"
૧ હરજીવન ડાહ્યાભાઈ	"
૧ ડાયા તુળશી	"
૧ વેણીશંકર છુલાકીરામ	જુનાગઢ
૧ વોરા ઉમીયાશંકર પીતામર	"
૧ નર્મદાશંકર ભુદરજી	"
૧ નાગજી કરાનજી	"
૧ મેહેતા પરસોતમ મુળજી કાયસ્ત	ભુજ
૧ આરાવચ્છલી ખીનમહમદ	"
૧ ગોરધન પ્રમુજી	"
૧ મેહેતા મુગટરામ ભવાનીશંકર	"
૧ બક્ષમીદાસ હરજીવન	"
૧ વરારામ માવજી જયરામ	"
૧ માણિકલાલ લક્ષમીદાસ	"

૧ રાવલ દલપતરામ લવજી	૧૧
૧ ખોળ રતનશી કાનજી	૧૧
૧ ભવાન વેલજી	જેતપુર
૧ મોનજી ભવાન	જેતપુર
૧ વઢીલ સરીફ સુમાર	જેતપુર
૧ કૈશવજી ચામળજી	જેતપુર
૧ હીરાચંદ ઝીણા	જેતપુર
૧ ત્રીકમજી હેમરાજ	જેતપુર
૧ માણીચંકર જેતપુર	જેતપુર
૧ ગંગાચંકર આંખાચંકર મેહતાજી	લાખણીઆ
૧ જગજીવન હરજીવન	લાખણીઆ
૧ ઠાકોર શ્રી ભોજરાજજી પ્રાગજી	લાખણીઆ
૧ સોની નેણસી ટોપણ	લાખણીઆ
૧ શેઠ રામદયા રતનશી	લાખણીઆ
૧ જાહેન જામદારસંઘજી કલ્યાણજી	લાખણીઆ
૧ શેઠ ખટાકે હરચંદ	લાખણીઆ
૧ શેઠ પ્રેમજી નારણજી	લાખણીઆ
૧ શેઠ મુળજી કરચન	લાખણીઆ
૧ શેઠ આસુ વેચનજી	લાખણીઆ
૧ હજુરી જેઠાભાઈ	લાખણીઆ
૧ કૈશવજી હોદેરાભાઈ સખટ્ટેઝર	કવેટા
૧ દશરથલાલ ગંગારામ	પાટણ

૧ ઇગનલાલ લલુભાઈ	ખેરવા
૧ રણકોડલાલ લાલચંદ	ખેરવા
૧ પુંગ્લલાલ માનચંદ	ખેરવા
૧ પ્રતાપચંદર દેવશંકર	ખેરવા
૧ કીશોરલાલ માનચંદ	ખેરવા
૧ બાબા મોતીરામ મોનદાસ	ખીપળી
૧ વીઠલરાવ સખારાવ કારકુન	શીલાનગર
૧ હિમયાચંકર હીરાચંકર કારકુન	શીલાનગર
૧ અમરસંઘ હાદા	શીલાનગર
૧ મુળજી વજીરામ કારકુન	લીલીયા
૧ સોની કેશવજી દેવજી	રંધોળા
૧ ઠકર હરજીવન માવજી	રંધોળા
૧ પંડીત જાદવજી ચામજી	રંધોળા
૧ બાબા મોહનદાસ જળીરામ	રંધોળા
૧ લાલજી નારણ	ખીસખા
૧ પરીખ ગોરધન વાહાલાભાઈ	પેટલાદ
૧ હરજીવન નારણ	રામાણકા
૧ મેતા ચામજી કાળીદાસ	રામાણકા
૧ મેતા ત્રીભોવનદાસ ખોડીદાસ	રામાણકા
૧ શેઠ માધવજી માવજી	રામાણકા
૧ રાએજી હામાભાઈ ગોયાભાઈ	રામાણકા
૧ ત્રવાડી ખેચર દેવજી	પરવાળા

૧ ગોહિલ રામાભાઈ વી. અખાભાઈ	પરવાળા
૧ હરીશંકર ગોવિંદરામ	રૈવા
૧ પટેલ રામભાઈ મથુરભાઈ	સોજવા
૧ પટેલ નરસીભાઈ લલુભાઈ	સોજવા
૧ જટાશંકર નરસીરામ દ્વિવેદી	રાજકોટ
૧ રા. અચરતલાલ મણીરામ ભચેચ	અમદાવાદ
૧ શ્રી ખાળજ્ઞાન વર્ધક રાખા	અમદાવાદ
૧ શ્રી વડનગરાબંધાર સુબેચ્છક રાખા	અમદાવાદ
૧ પ્રાણગોવિંદ ગબ્બરામ	અમદાવાદ
૧ હોંગલાલ વિદ્યાગમ દુર્રઠ આર્ચીષ્ટંટ	સુધરામપુર
૧ પીતામર મોરરાજ હુમારતર	"
૧ મનસુખલાલ કુબેરજી આ. મારતર	"
૧ મથુર નરોતમ	"
૧ અખાલાલ હરીવલ્લવ	"
૧ દામોદર નથુરામ જોશી મેડેતાજી કમીયાળા	કમીયાળા
૧ તુળજરામ આત્મારામ કારકુન	રાંદેર
૧ શેઠ લાલજી ચાંપશી	દેશલપુર
૧ દકર પ્રાગજી દાકરશી	દેશલપુર
૧ રા. વનરાવન રઘુભાઈ	ભાવનગર
૧ રા. માણિકલાલ ગવરીશંકર	ભાવનગર
૧ રા. વજલાલ ઓધવજી	ભાવનગર
૧ અમરચંદ ભગવાનદાસ	મેંઘણી
૧ પંડીત વનમાળી જીભાઈ	રંધેળા
૧ પંડીત ખેચર દુર્લભરામ	રંધેળા

